

TITLUL I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVITOARE LA DREPTUL DE MOȘTENIRE

Capitolul I. Noțiune și caractere juridice

Secțiunea 1. Considerații introductive

1. Cadrul legal de reglementare

1. În materia succesiunilor, soluția legislativă propusă prin noul Cod civil menține, în principiu, regulile fundamentale care s-au conturat în timp și care și-au găsit reglementarea și în Codul civil de la 1864. Elementele de noutate introduse în această materie sunt menite, pe de o parte, să sporească eficiența practică concretă a reglementării legale, dar și să protejeze interesele moștenitorilor și ale terților ce pot fi afectați de efectele transmisiunii succesoriale, ale modului de exercitare a dreptului de opțiune, sau de partajare a masei succesoriale. Se poate menționa dintru început că, prin noul Cod civil, care în materia succesiunilor este construit pe dispozițiile vechiului Cod, se încearcă înlăturarea disputelor care s-au conturat în timp în doctrină și jurisprudență cu privire la modul de interpretare și aplicare a dispozițiilor legale aplicabile în materie. De aceea, elementele veritabile noi în materia analizată sunt relativ puține, putând vorbi mai mult despre o reșezare a reglementării legale și despre o încercare de a asigura o corespondență deplină între cerințele realității economico-sociale prezente și soluțiile oferite de dispozițiile legale.

În vechiul Cod civil, materia succesiunilor o găseam reglementată în Cartea III, titlurile I și II, moștenirea fiind analizată prin prisma calificării sale ca fiind un mod de dobândire a dreptului de proprietate.

Noul Cod civil consacră acestei instituții **Cartea a IV-a** intitulată **Despre moștenire și liberalități**, care la rândul ei este structurată

pe patru titluri, respectiv: Titlul I – Dispoziții referitoare la moștenire în general; Titlul II – Moștenirea legală; Titlul III – Liberalitățile; și Titlul IV – Transmisiunea și partajul moștenirii. Această structură asigură o reglementare unitară a materiei analizate, ca instituție de sine stătătoare, și nu prin prisma efectului translativ de proprietate produs de aceasta.

Se impune, de asemenea, mențiunea că reglementările conținute în materia moștenirii, trebuie corelate cu dispozițiile tranzitorii și de punere în aplicare a Cărții a IV-a, astfel cum acestea sunt conținute în art. 91-98 din Legea nr. 71/2011, dispoziții care instituie principiul potrivit cu care moștenirile vor fi supuse reglementărilor în vigoare de la data deschiderii lor. De aceea, în mod justificat s-a apreciat că, cel puțin în primul an după intrarea în vigoare a noului Cod civil, dispozițiile noi în materia succesiunilor își vor găsi o sferă restrânsă de aplicare.

2. Delimitări conceptuale

2.1. Conceptul de moștenire

2. În vechiul Cod civil, nu regăseam o definiție expresă a noțiunii de succesiune sau moștenire. În raport de modul de reglementare și efectele acesteia, doctrina a definit moștenirea ca fiind transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă^[1]. S-a remarcat însă faptul că în vechiul Cod civil, erau folosite două noțiuni pentru desemnarea aceleiași instituții juridice, respectiv cea de moștenire și cea de succesiune^[2].

Legiuitorul, în noul Cod civil, a optat pentru termenul de **moștenire**, pe care îl folosește în toate dispozițiile legale privitoare la această instituție. Doctrina a apreciat însă că cele două concepte, moștenire și succesiune sunt sinonime, deși, aparent, s-ar putea interpreta că termenul de succesiune ar desemna numai moștenirea legală^[3].

[1] *Fr. Deak*, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Actami, București, 1999, p. 5.

[2] De exemplu, art. 644 C. civ. 1864 prevedea „proprietatea bunurilor se dobândește și se transmite prin succesiune”, sau art. 651 din același cod care dispunea „succesiunile se deschid prin moarte”.

[3] *G. Boroj, L. Stănciulescu*, *Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 513.

Potrivit **art. 953 C. civ.:** *Moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă.* Regăsim astfel o definiție expresă a acestui concept, căruia legea îi conferă o aplicabilitate generală, atât pentru ipoteza în care transmisiunea se face potrivit dispozițiilor legale, cât și pentru ipoteza transmisiunii testamentare a moștenirii.

În concluzie, sub aspectul definirii, nu regăsim în reglementarea actuală elemente de noutate, ci doar o consacrare legislativă a opiniei majoritare exprimată în doctrină cu privire la acest aspect. De asemenea, definiția consacrată, ca și terminologia folosită în noul Cod civil, înlătură interpretările contradictorii ce s-au realizat sub imperiul Codului civil de la 1864 cu privire la înțelesul și sfera de aplicare a termenului de moștenire, pe de o parte, și al celui de succesiune, pe de altă parte.

Noțiunea de succesiune a primit accepțiuni diferite în materia dreptului succesoral, pe de o parte, și în materia dreptului civil în general, pe de altă parte. Astfel, doctrina este unanimă în a aprecia că în materia raporturilor *mortis causa*, termenul de succesiune este folosit în sens restrâns, în timp ce prin raportare la dreptul civil în general, același concept primește o accepțiune mult mai largă, desemnând orice transmisiune de drepturi de la o persoană la alta, fie prin acte între vii, fie pentru cauză de moarte^[1].

S-a apreciat în doctrină că, și în raport de reglementarea actuală, noțiunea de moștenire poate primi și înțelesul de masă succesorală, constând în întreg patrimoniul defunctului care conține atât drepturi, dar și obligații, cu excepția celor strict personale^[2].

2.2. Conceptul de defunct

3. Defunctul este persoana despre a cărei moștenire este vorba, numit și *de cuius*. Înțelesul acestui concept poate fi dedus din contextul reglementativ în care îl regăsim. Spre exemplu, potrivit art. 954 alin. (2) C. civ., „*moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului*”, iar potrivit art. 955 alin. (2) „*o parte din patrimoniul defunctului se*

[1] V. Stoica, L. Dragu, Moștenirea legală în noul Cod civil, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 11; G. Boroi, L. Stănculescu, op. cit., p. 514.

[2] D.C. Florescu, Dreptul succesoral, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 8.

poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală". Acest termen este folosit cu precădere în materia moștenirii legale, fiind uneori înlocuit cu termenul de autor^[1]. În materia moștenirii testamentare, regăsim utilizat termenul de testator. Sub acest aspect, nu există nicio deosebire între vechea reglementare și cea în vigoare.

2.3. Conceptul de succesori sau moștenitori

4. În vechiul Cod civil persoanele care dobândeau patrimoniul defunctului erau desemnate prin termeni de origine latină, precum *erede*, *coerede*. În cazul moștenirii testamentare se folosea termenul de *legatar*. Noul Cod civil utilizează termenul de moștenitor sau succesori, care desemnează persoana fizică sau juridică ce dobândește fie întreg patrimoniul, fie o cotă-parte din acesta. Noul Cod civil face distincția între conceptul de succesori sau moștenitori și cel de succesibil, definind acest din urmă concept prin dispozițiile art. 1100 alin. (2). Potrivit dispozițiilor legale amintite, succesibilul este persoana care îndeplinește condițiile legale pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exprimat încă dreptul de opțiune succesorală.

Secțiunea a 2-a. Felurile moștenirii

1. Felurile moștenirii sub incidența Codului civil de la 1864

5. Potrivit art. 650 C. civ. 1864, „*succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voința omului, prin testament*”. Reglementarea anterioară institua două forme ale moștenirii: moștenirea legală (întâlnită în cazul în care transmisiunea succesorală opera în temeiul legii, care reglementa atât persoanele chemate la moștenire, cât și cotele convenite acestora) și moștenirea testamentară (întâlnită în cazul în care transmiterea succesiunii este guvernată de dispozițiile de ultimă voință ale defunctului, materializate prin testament).

Dispozițiile vechiului Cod civil au fost interpretate în sensul că acestea admiteau coexistența moștenirii legale cu cea testamentară,

[1] *Fr. Deak*, op. cit., p. 5.

astfel că o persoană putea dispune prin testament numai pentru o parte din patrimoniul său, restul masei succesoriale fiind supusă regulilor moștenirii legale. De asemenea, coexistența moștenirii legale cu cea testamentară era impusă și de existența categoriei moștenitorilor rezervatari, care puteau solicita și obține reducerea dispozițiilor testamentare numai în limita cotității disponibile. În acest sens, doctrina a statuat că reglementarea anterioară nu a păstrat principiul dreptului roman care instituia incompatibilitatea moștenirii testamentare cu cea legală^[1]. Singura ipoteză în care moștenirea testamentară înlătură moștenirea legală este cea în care testatorul a instituit unul sau mai mulți legatari care, împreună, au vocație la întreaga moștenire, și nu există moștenitori rezervatari^[2].

2. Felurile moștenirii sub incidența noului Cod civil

6. Cadrul de reglementare în materie este reprezentat de dispozițiile **art. 955 C. civ.**, potrivit cu care: „(1) *Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament.* (2) *O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală*”. Se poate observa cu ușurință faptul că, în privința felurilor moștenirii și a regulilor care guvernează raporturile dintre ele, noul Cod civil nu aduce schimbări semnificative. Astfel, acesta statuează, prin art. 955 alin. (1), că moștenirea poate fi de două feluri: moștenire legală și moștenire testamentară.

Elementul care deosebește cele două forme ale moștenirii este același ca și în reglementarea anterioară, respectiv **izvorul vocației succesoriale**, care poate fi legea sau testamentul.

a) Moștenirea este **legală** atunci când atât determinarea persoanelor chemate să culeagă moștenirea, cât și cotele convenite acestora sunt supuse reglementărilor legale în materie. Față de dispozițiile art. 955 alin. (1), se poate aprecia faptul că moștenirea testamentară este prioritară celei legale, care se va aplica în subsidiar, numai dacă defunctul nu a dispus altfel prin testament. Totuși, prioritatea dispo-

[1] M. Eliescu, Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R., Ed. Academiei, București, 1966, p. 53.

[2] Fr. Deak, op. cit., p. 10.

zițiilor testamentare și libertatea de voință a defunctului nu sunt absolute, întrucât aplicarea regulilor moștenirii testamentare poate fi limitată de dispozițiile care reglementează moștenirea legală, cum ar fi, spre exemplu, normele care protejează interesele și drepturile moștenitorilor rezervatari.

Moștenirea legală mai este cunoscută și sub denumirea de moștenire *ab intestat* (fără testament), fără ca această sintagmă preluată din dreptul roman să păstreze semnificația atribuită de acest sistem de drept. În dreptul roman regula era reprezentată de moștenirea testamentară, moștenirea legală fiind excepția, concepție care nu mai este împărtășită de reglementarea actuală în care moștenirea legală nu mai are caracter excepțional^[1].

b) Moștenirea este **testamentară** în cazul în care vocația persoanelor chemate la moștenire, ca și drepturile cuvenite acestora își au izvorul în actul de ultimă voință al testatorului, materializat prin testament.

Pentru ambele forme ale moștenirii în noul Cod civil, sunt consacrate reglementări exprese cu privire la categoriile de persoane chemate să culeagă moștenirea, precum și cu privire la întinderea drepturilor cuvenite acestora, reguli ce vor fi analizate punctual în secțiunile consacrate acestora.

Prin art. 955 alin. (2) C. civ., este enunțat în mod expres principiul pe care îl regăseam aplicat și acceptat și sub imperiul vechiului Cod civil, respectiv coexistența moștenirii legale cu cea testamentară. Dacă sub imperiul vechii reglementări, principiul coexistenței celor două forme ale moștenirii era recunoscut și desprins din maniera și regulile care guvernau cele două forme ale moștenirii, noul Cod civil consacră expres acest principiu, dispunând că o parte a moștenirii se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală.

Această regulă nu trebuie înțeleasă și interpretată în sensul că moștenirea testamentară exclude moștenirea legală în ipoteza în care dispozițiile testamentare conferă vocație pentru întreaga moștenire. Sub aspectul aplicării, acest principiu primește aceleași nuanțări

[1] D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. II, București, 1926, p. 19; Fr. Deak, op. cit., p. 11; G. Boroș, L. Stănculescu, op. cit., p. 515.

pe care le regăseam și sub imperiul vechiului Cod civil, inclusiv cu privire la ipoteza limitării dispozițiilor testamentare pentru protejarea intereselor moștenitorilor rezervatari, prin aplicarea regulilor instituite în materia moștenirii legale.

Secțiunea a 3-a. Caracterele juridice ale moștenirii

7. În privința caracterelor juridice specifice moștenirii, reglementarea introdusă prin noul Cod civil nu aduce elemente de noutate, această instituție juridică menținându-și fizionomia conturată sub imperiul reglementării din Codul civil de la 1864. Mai mult, definiția pe care o regăsim în conținutul dispozițiilor art. 953 C. civ. confirmă trăsăturile juridice pe care doctrina le-a identificat prin raportare la regimul juridic și efectele juridice specifice instituției în discuție, așa cum aceasta primea reglementare prin vechiul Cod civil. Potrivit art. **953 C. civ.**: „*Moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă*”.

Pornind de la elementele esențiale ale definiției, caracterele juridice specifice moștenirii sunt:

- este o transmisiune *mortis causa*;
- este o transmisiune universală;
- este o transmisiune unitară;
- este o transmisiune indivizibilă.

1. Transmisiune *mortis causa*

8. Normele de drept succesoral ce reglementează instituția moștenirii se aplică numai în privința patrimoniului unei persoane fizice decedate (fie că este vorba de moartea fizic constatată, fie de moartea declarată judecătorește), astfel încât, pentru a putea vorbi despre moștenire și transmiterea acesteia, este necesară survenirea unui eveniment juridic de producerea căruia legea leagă producerea efectelor juridice specifice moștenirii – anume *decesul unei persoane fizice*, potrivit adagiului *viventis hereditas non datur*. Rămâne astfel pe deplin actuală opinia profesorului M. Eliescu care aprecia că „transmisiunea moștenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte

pentru că se produce la moartea persoanei fizice, prin efectul acesteia”^[1].

Persoana juridică sau statul pot avea uneori calitatea de dobânditori ai patrimoniului sau ai unor bunuri din patrimoniul unei persoane fizice decedate, ipoteză în care normele care guvernează transmitiunea succesorală sunt aplicabile și acestora.

2. Transmisiune universală

9. Moștenirea poartă asupra patrimoniului defunctului privit ca universalitate juridică, respectiv ca totalitate a drepturilor și obligațiilor care au valoare economică și care au aparținut defunctului. Nu fac obiectul transmisiunii drepturile și obligațiile nepatrimoniale și nici cele constituite *intuitu personae* (care se sting odată cu titularul lor). Patrimoniul este alcătuit nu numai din drepturi, dar și din obligații, iar prin moștenire se transmit nu numai drepturile (activul), dar și obligațiile (pasivul), astfel încât se poate spune că transmisiunea moștenirii este activă, întrucât strămută drepturile, și pasivă, întrucât strămută obligațiile. Principiul universalității operează independent de faptul dacă moștenitorii au vocație universală (moștenitori legali sau legatari universali) sau au numai vocație cu titlu universal.

Principiul universalității transmisiunii succesiunii nu este infirmat nici de regimul juridic consacrat în noul Cod civil pentru efectele acceptării succesiunii, care nu mai atrage confuziunea între patrimoniul succesoral și patrimoniul moștenitorilor acceptanți, moștenitorii răspunzând de datorii numai în limita activului (*intra vires hereditas*)^[2]. În acest fel, sunt protejate interesele și drepturile moștenitorilor acceptanți, cărora li se limitează răspunderea, limitare necesară tocmai urmare a caracterului universal al transmisiunii succesorale care ar genera o răspundere nelimitată a moștenitorilor (*ultra vires hereditatis*).

Elementul esențial care deosebește transmisiunea pentru cauză de moarte de transmisiunile între vii constă în faptul că aceasta poate avea ca obiect și obligații, care nu pot forma obiect al transmisiunilor

[1] M. Eliescu, Curs de succesiuni, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 28.

[2] Acest efect era specific în vechiul Cod civil pentru ipoteza acceptării moștenirii sub beneficiu de inventar, reglementată prin dispozițiile art. 704 și urm.

între vii. De asemenea, în materia drepturilor asupra bunurilor imobile dobândite *mortis causa* nu este necesară îndeplinirea formalităților de publicitate imobiliară pentru asigurarea opozabilității față de terți. Înscrierea în cartea funciară este o cerință numai pentru ipoteza în care titularul se decide să dispună de acestea^[1].

3. Transmisiune unitară

10. Caracterul unitar al moștenirii trebuie înțeles prin prisma faptului că moștenirea este deferită după aceleași norme, fără a face deosebire între drepturile succesoriale în raport de natura (drepturi reale, de creanță, mobile, imobile), originea lor (moștenite, achiziționate) sau proveniența lor (linie maternă, paternă), transmisiunea succesorală privește o singură masă succesorală, supusă acelorași reguli.

Principiului unității care guvernează transmisiunea succesorală își are originea în dreptul roman, fiind o creație a jurisconsultilor romani^[2]. În dreptul roman, acest principiu avea două înțelesuri: nu putea coexista succesiunea legală și cea testamentară și nu erau cunoscute deosebiri între bunurile care alcătuiau succesiunea. În sistemul dreptului roman, nu se admitea ca aceeași moștenire să fie deferită în parte de testament și în parte de lege. Ca urmare, nu putea coexista moștenirea legală cu moștenirea testamentară, potrivit regulii *nemo partium testatus et partium intestatus decedere potest*. Așa cum am mai arătat, această regulă nu a fost păstrată în Codul civil din 1864. Legiuitorul nostru de la 1864 a desființat atât împărțirea bunurilor în proprii (de băștină) și achiziție, cât și privilegiul primogeniturii sau de masculinitate, fiind astfel restabilit **principiul unității**. Acest principiu guvernează și în dreptul actual.

11. Noul Cod civil instituie principiul unității în această materie, însă admite câteva **excepții** de la principiul unității, excepții fundamentate fie pe rațiuni ce țin de echitate, fie pe rațiuni ce țin de considerente de ordin economico-social. Prin excepție de la principiul

[1] D.C. Florescu, op. cit., p. 10; art. 26 alin. (1) din Legea nr. 7/1996.

[2] P.F. Girard, Manuel élémentaire de droit roman, 8 ed., Paris, 1929, p. 839 și urm.

unității, înțelegem ipoteza în care anumite bunuri, deși fac parte din masa succesorală, nu sunt supuse regulilor comune ale succesiunii, ci au un regim juridic diferit. Se încadrează în categoria excepțiilor de la principiul unității:

a) *ipoteza bunurilor de uz casnic ce au fost afectate folosirii comune a soților*, bunuri care, potrivit **art. 974 C. civ.**, vor reveni soțului supraviețuitor, dacă acesta nu vine în concurs cu descendenții. Legiuitorul constituie în beneficiul soțului supraviețuitor un drept special asupra masei bunurilor de uz casnic, cu condiția ca acesta să nu vină la moștenire în concurs cu descendenții, caz în care principiul unității transmisiunii nu se va aplica și pentru această categorie de bunuri^[1].

b) *clauza de preciput reglementată prin dispozițiile art. 333 C. civ.*, care permite soților ca prin convenție matrimonială să instituie în beneficiul soțului supraviețuitor dreptul de a prelua fără plată, înainte de partajul moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile deținute în devălmășie sau în coproprietate. De această dată, regimul juridic diferit pentru anumite categorii de bunuri este creat prin voința soților în calitate de coproprietari și constituie un element de noutate introdus prin noul Cod civil.

c) *principiul unității moștenirii nu se aplică în privința salariului neîncasat de persoana decedată*, legea specială reglementând mai multe derogări de la dreptul comun. Legea specială, respectiv Codul muncii, cuprinde dispoziții cu aplicare prioritară, dreptul comun aplicându-se în subsidiar, numai în cazul neîndeplinirii condițiilor pentru aplicarea legii speciale (respectiv normele care guvernează materia dreptului succesoral). Potrivit art. 167 alin. (2) C. muncii, „*În caz de deces al salariatului, drepturile salariale datorate până la data decesului sunt plătite, în ordine, soțului supraviețuitor, copiilor majori ai defunctului sau părinților acestuia. Dacă nu există niciuna dintre aceste categorii de persoane, drepturile salariale sunt plătite altor moștenitori, în condițiile dreptului comun*”. Aceeași regulă se aplică

[1] Reglementarea nu este nouă, întrucât aceeași soluție o regăseam în dispozițiile art. 5 coroborate cu dispozițiile art. 1 lit. b)-d) din Legea nr. 319/1944, potrivit cu care soțul supraviețuitor va moșteni, în afară de partea sa succesorală, mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice, precum și darurile de nuntă, dacă acesta nu vine în concurs cu descendenții.

și în privința indemnizației cuvenite salariatului decedat pentru concediul neefectuat, precum și drepturilor cuvenite din sistemul unitar de pensii publice^[1]. Regimul juridic special pentru aceste categorii de venituri era admis și sub imperiul vechiului Cod civil.

d) reglementarea din noul Cod civil menține aceeași dispută cu privire la includerea în cadrul excepțiilor de la principiul unității succesoriale a ipotezei *drepturilor patrimoniale de autor*, considerându-se că aceste drepturi alcătuiesc o masă deosebită în patrimoniul succesoral, astfel încât se transmit după norme derogatorii de la dreptul comun. Aceste categorii de drepturi au un regim derogatoriu numai în privința duratei existenței dreptului, ceea ce atrage consecința imposibilității retransmiterii prin succesiune (sau alt mod) după expirarea termenului prevăzut de lege. Potrivit reglementării speciale în materie, drepturile de autor se transmit la moartea titularului, în condițiile legii civile, pe o perioadă de 70 de ani. Prin urmare, sub toate aspectele legate de transmisiunea legală sau testamentară a acestor drepturi, respectiv stabilirea cotelor succesoriale, a vocației succesoriale, eventual a rezervei, precum și a împărțelii, sunt aplicabile dispozițiile de drept comun din legea civilă^[2]. De aceea, cu privire la această categorie de drepturi, nu se poate spune că se aplică o lege specială în privința transmisiunii lor prin moștenire, ele fiind guvernate de legea civilă.

e) aceeași situație este și în cazul *asigurărilor facultative de persoane*, noul Cod civil, prin reglementarea introdusă, menținând soluțiile consacrate de jurisprudență și susținute de opinia majoritară a doctrinei sub imperiul reglementării anterioare.

4. Transmisiune indivizibilă

12. Acest caracter al moștenirii este determinat și justificat de obiectul moștenirii care este reprezentat de patrimoniul defunctului, privit ca universalitate juridică. Caracterul indivizibil al transmisiunii moștenirii rezidă în faptul că transmisiunea nu poate avea ca obiect

[1] Art. 120 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice.

[2] I. Dogaru, V. Stănescu, M. Soreată, Bazele dreptului civil. Volumul V. Succesiuni, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 628 și urm.

numai o parte din moștenire, astfel că acceptarea sau renunțarea la moștenire trebuie să se facă de fiecare moștenitor potrivit vocației sale succesoriale cu privire la toată cota-parte ce i se cuvine. Acest caracter indiviz explică de ce renunțarea la moștenire de către unul sau mai mulți succesibili și nedemnitătea sau ineficacitatea legatelor profită de drept succesorilor acceptanți a căror vocație era diminuată sau înlăturată prin existența altor moștenitori.

Principiul indivizibilității nu este incompatibil cu efectele specifice acceptării moștenirii, noul Cod civil limitând răspunderea moștenitorilor acceptanți numai la activul succesoral. Faptul că și noul Cod civil recunoaște caracterul indivizibil al moștenirii este confirmat de reglementarea expresă a **excepțiilor** de la această regulă. Astfel, dispozițiile **art. 1155 C. civ.** instituie în mod expres regula diviziunii datoriilor între comoștenitori, precum și excepțiile de la regula în materie, potrivit căreia moștenitorii vor contribui la plata datoriilor proporțional cu cota succesorală ce le revine^[1]. Această regulă nu se aplică dacă: obligația este indivizibilă; obligația are ca obiect un bun individual determinat ori o prestație determinată asupra unui astfel de bun; obligația este garantată cu o ipotecă sau o altă garanție reală, caz în care moștenitorul care primește acel bun va fi obligat pentru tot, însă numai în limita valorii acelui bun, iar participarea la restul pasivului se va reduce corespunzător; când unul dintre moștenitori este însărcinat, prin titlu, să execute singur obligația.

Caracterul indivizibil se justifică și prin prisma regimului juridic instituit pentru **dreptul de opțiune succesorală**, regim care nu recunoaște moștenitorilor posibilitatea de a accepta sau a renunța în parte la moștenire, ci actul de opțiune succesorală trebuie să privească moștenirea în tot, potrivit vocației concrete la moștenire.

Rămâne pertinentă și în actualul context reglementativ opinia lui M. Eliescu, potrivit cu care caracterul indivizibil ne explică de ce, dacă la moștenire sunt chemați mai mulți moștenitori, fiecare având vocație la întreaga moștenire, iar drepturile succesoriale ale fiecăruia nefiind comprimate decât prin coexistența drepturilor rivale ale celorlalți

[1] Aceași regulă o regăseam și în dispozițiile Codului civil de la 1864, care prin art. 1060-1061 reglementa excepțiile de la diviziunea de drept a datoriilor care sunt în principiu comune cu cele reglementate prin legea în vigoare.

renunțători sau înlăturați de la moștenire pentru nevrednicia unuia dintre ei, face să crească de drept părțile comoștenite (dreptul de acrescământ^[1]).

Secțiunea a 4-a. Deschiderea moștenirii

1. Data și importanța sa pentru deschiderea moștenirii

13. În materia deschiderii moștenirii nu sunt deosebiri esențiale față de soluțiile conturate în vechea reglementare. În acest sens, vechiul Cod civil dispunea, prin art. 651 C. civ., că „*succesiunile se deschid prin moarte*”, dispoziții legale din care se desprindea concluzia că o persoană în viață nu poate transmite succesiunea. Două sunt aspectele esențiale ce țin de deschiderea moștenirii, respectiv data și locul deschiderii moștenirii.

Noul Cod civil reglementează în mod expres prin dispozițiile art. 954 deschiderea moștenirii. În acest sens, prin **art. 954 alin. (1) C. civ.**, se statuează că „*moștenirea unei persoane se deschide la momentul decesului acesteia*”. Noua reglementare conține o precizare mai clară a unor elemente care, sub imperiul vechii reglementări, erau deduse de către doctrină și jurisprudență din cadrul general de reglementare. Astfel, în raport de noua reglementare legală, este cert faptul că regulile moștenirii privesc numai patrimoniul unei persoane fizice decedate, fără a se face distincție după cum este vorba despre decesul fizic constatat sau decesul declarat pe cale judecătorească^[2]. De asemenea, este precizat în mod expres momentul deschiderii succesiunii, reprezentat de **momentul decesului**. Aceeași era regula și în reglementarea anterioară, numai că în Codul civil de la 1864 nu regăseam o precizare expresă în acest sens^[3].

[1] M. Eliescu, Curs de succesiuni, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 293.

[2] Art. 49 alin. (1) C. civ.: „În cazul în care o persoană este dispărută și există indicii că a încetat din viață, aceasta poate fi declarată moartă prin hotărâre judecătorească, la cererea oricărei persoane interesate, dacă au trecut cel puțin 2 ani de la data primirii ultimelor informații sau indicii din care rezultă că era în viață”, iar art. 53 C. civ. dispune „cel dispărut este socotit a fi în viață, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă”.

[3] În vechiul drept românesc, în perioada feudală, succesiunea se putea deschide și în timpul vieții celui ce lasă moștenirea în cazul intrării în tagma călu-

Simpla declarare judecătorească a dispariției unei persoane fizice nu are ca efect deschiderea moștenirii, deoarece cel dispărut este socotit a fi în viață dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte, rămasă definitivă^[1].

Dovada morții și a datei la care ea a survenit se face cu certificatul de deces eliberat de organele abilitate. Data decesului trecută în certificat va face dovada numai până la proba contrară, căci ea nu a fost constatată prin simțurile celui care l-a completat^[2]. Fiind un fapt juridic, dovada decesului ca și a datei la care acesta s-a produs se poate face cu orice mijloc de probă.

La fel se va proceda și în cazul hotărârii judecătorești constatatoare a morții, a cărei dată va putea fi combătută printr-o acțiune în rectificare. În cazul în care se dovedește că cel declarat mort este în viață, sau după declararea judecătorească a morții se descoperă certificatul de deces, orice persoană interesată poate cere anularea hotărârii judecătorești de declarare a morții. În acest sens, art. 54 alin. (1) C. civ. dispune: „*Dacă cel declarat mort este în viață, se poate cere, oricând, anularea hotărârii prin care s-a declarat moartea*”, iar art. 55 C. civ. dispune: „*orice persoană interesată poate cere oricând anularea hotărârii declarative de moarte, în cazul în care se descoperă certificatul de deces al celui decedat*”^[3].

14. Sub imperiul noii reglementări se mențin aceleași rațiuni care justifică **importanța juridică** a determinării cât mai clare a **datei deschiderii succesiunii**, întrucât, în raport de acest moment, se determină aspecte esențiale pentru instituția moștenirii, precum:

a) sunt stabilite persoanele chemate a moșteni (în temeiul legii sau al testamentului), capacitatea lor succesorală și drepturile ce li se cuvin din moștenire;

gărească, atunci când viitorul monah dispusese prin testament de averea sa. În acest caz, succesiunea testamentară se deschidea la data intrării în călugărie, iar restul averii călugărului se cuvenea la moartea acestuia, mănăstirii „unde-și fac metania” (Hrisovul lui Ipsilant-Vodă din 1776, apud V. Hanga, Istoria statului și dreptului R.P.R., vol. I, București, 1957, p. 461).

[1] În reglementarea anterioară art. 19 din Decretul nr. 31/1954.

[2] I. Dogaru, V. Stănescu, M. Soreață, op. cit., p. 18 și urm.

[3] În vechea reglementare art. 20 alin. (1) din Decretul nr. 31/1954.

b) este data de la care începe să curgă termenul pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală [art. 1103 alin. (1) C. civ.];

c) este momentul la care operează transmiterea succesorală;

d) este momentul prin raportare la care se analizează validitatea unor acte asupra moștenirii. În acest sens, prin art. 956 C. civ., se statuează în mod expres că actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise, actele prin care se acceptă sau se renunță la moștenire înainte de deschiderea ei, actele prin care se promite sau se înstrăinează drepturi ce ar putea fi dobândite la deschiderea moștenirii sunt lovite de nulitate absolută.

e) este determinată compunerea și valoarea masei succesoriale;

f) marchează începutul indiviziunii succesoriale;

g) este determinată legea care va cămui devoluțiunea moștenirii în cazul conflictului în timp al unor legi succesoriale.

2. Locul deschiderii succesiunii

15. Locul deschiderii moștenirii nu primea o reglementare expresă în vechiul Cod civil. Regula desprinsă de doctrină și jurisprudență era aceea că moștenirea se deschide la locul ultimului domiciliu al defunctului, adică la domiciliul pe care îl avea la data morții. În cazul în care *de cuius* avea mai multe locuințe permanente, domiciliul acestuia era la locuința principală^[1]. Această regulă rezulta din prevederile art. 10 lit. a) și b)^[2] și art. 68^[3] din Legea nr. 36/1995 privitoare la notarii publici și a activității notariale care dispun că, în materia procedurii succesoriale notariale, va fi competent teritorial notarul public din biroul notarial situat în circumscripția teritorială a judecătorei în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu, precum și din prevederile art. 14 C. proc. civ. 1865^[4]. De la această regulă erau admise anumite situații de excepție, precum situația minorului, chiar dacă împlinise vârsta de 14 ani, moștenirea acestuia se deschidea la domiciliul

[1] D. Lupulescu, Numele și domiciliul persoanei fizice, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 65.

[2] Art. 15 lit. a) și b) în urma republicării Legii nr. 36/1995 (M. Of. nr. 72/04.02.2013).

[3] Art. 102 în urma republicării Legii nr. 36/1995 (M. Of. nr. 72/04.02.2013).

[4] Art. 118 C. proc. civ. 2010, intrat în vigoare la 15 februarie 2013.